

AF ET FORHENVÆRENDE MONOPOLS SAGA —

DEN KGL. GRØNLANDSKE HANDEL 1950—55¹

AF EBBE GROES²

De fleste tror vist, at der i Danmark kun findes een seddeludstedende myndighed. Dette er imidlertid ikke rigtigt, for der findes to: For det første Den kongelige grønlandske Handel — ja, og så altså Danmarks Nationalbank. Siden 1. januar 1953 har Handelen haft eneretten til at udstede, udsende og makulere grønlandske pengesedler og mønter. Fra dette tidspunkt og indtil nu er den cirkulerende pengemængde steget fra 5,2 mill. kr. til ca. 9 mill. kr.

Jeg vil ikke påstå, at pengeteoretiske problemer har lagt særlig beslag på Handelens ledelse i det tidsrum, vi skal beskæftige os med i aften, men det giver et fingerpeg om, hvor alsidig en institution Den kgl. grønlandske Handel er i dag.

Den kgl. grønlandske Handel har ikke altid været en stor og alsidig virksomhed. Før lov nr. 276 af 27. maj 1950 om Den kgl. grønlandske Handel blev sat i kraft 1. juli 1950, omfattede Handelen kun virksomheden på Grønlands Plads. Handelen havde intet direkte med arbejdet på Grønland at skaffe, havde intet selvstændigt regnskabsvæsen, ingen kasse og ingen ret til selvstændig korrespondance med Grønland. Handelens post fra Grønland blev afleveret på Styrelsens kontor og først efter at være åbnet og gennemlæst her, blev den — hvis den ikke var af for samfundsfarligt et indhold — videretransporteret til Handelschefen. Dennes opgave var således begrænset til at indkøbe Grønlands forbrugsvarer og til at afsætte hjemsendte produkter.

Det var på basis af den store Grønlandskommissions betænkning, bind 5, afgivet februar 1950, at grunden blev lagt til Den kgl. grønlandske Handels nuværende skikkelse. Alle opgaver blev selvfølgelig ikke overdraget på een dag, for fleres vedkommende tog det år. Ganske enkelte områder er måske endnu tilbage, men stort set har Handelen i dag det omfang og den form, som institutionen må antages at bevare en rum tid fremover.

1. Foredrag i Nationaløkonomisk Forening den 6. april 1956.

2. Cand. polit., førstedirektør i Fællesforeningen for Danmarks Brugsforeninger.

AF ET FORHENVÆRENDE MONOPOLS SAGA —

DEN KGL. GRØNLANDSKE HANDEL 1950—55¹

AF EBBE GROES²

De fleste tror vist, at der i Danmark kun findes een seddeludstedende myndighed. Dette er imidlertid ikke rigtigt, for der findes to: For det første Den kongelige grønlandske Handel — ja, og så altså Danmarks Nationalbank. Siden 1. januar 1953 har Handelen haft eneretten til at udstede, udsende og makulere grønlandske pengesedler og mønter. Fra dette tidspunkt og indtil nu er den cirkulerende pengemængde steget fra 5,2 mill. kr. til ca. 9 mill. kr.

Jeg vil ikke påstå, at pengeteoretiske problemer har lagt særlig beslag på Handelens ledelse i det tidsrum, vi skal beskæftige os med i aften, men det giver et fingerpeg om, hvor alsidig en institution Den kgl. grønlandske Handel er i dag.

Den kgl. grønlandske Handel har ikke altid været en stor og alsidig virksomhed. Før lov nr. 276 af 27. maj 1950 om Den kgl. grønlandske Handel blev sat i kraft 1. juli 1950, omfattede Handelen kun virksomheden på Grønlands Plads. Handelen havde intet direkte med arbejdet på Grønland at skaffe, havde intet selvstændigt regnskabsvæsen, ingen kasse og ingen ret til selvstændig korrespondance med Grønland. Handelens post fra Grønland blev afleveret på Styrelsens kontor og først efter at være åbnet og gennemlæst her, blev den — hvis den ikke var af for samfundsfarligt et indhold — videretransporteret til Handelschefen. Dennes opgave var således begrænset til at indkøbe Grønlands forbrugsvarer og til at afsætte hjemsendte produkter.

Det var på basis af den store Grønlandskommissions betænkning, bind 5, afgivet februar 1950, at grunden blev lagt til Den kgl. grønlandske Handels nuværende skikkelse. Alle opgaver blev selvfølgelig ikke overdraget på een dag, for fleres vedkommende tog det år. Ganske enkelte områder er måske endnu tilbage, men stort set har Handelen i dag det omfang og den form, som institutionen må antages at bevare en rum tid fremover.

1. Foredrag i Nationaløkonomisk Forening den 6. april 1956.

2. Cand. polit., førstedirektør i Fællesforeningen for Danmarks Brugsforeninger.

Hvad omfatter da denne virksomhed?

Forsyningstjenesten foretager import fra udlandet, køb her i landet og salg gennem Handelens ca. 90 butiksudsalg på Grønland. Butikssalgets størrelse er i dag på ca. 40 mill. kr. om året.

Opkøb, behandling og export af grønlandske produkter til en samlet salgsværdi af ca. 20 mill. kr. Herunder industrivirksomheder på Grønland til fremstilling af saltfisk, frossen fisk, rejehermetik og kødkonserves, samt i København en oliefabrik. Drift af en hvalfanger og af fiskekuttere.

Rederi og luftfartvirksomhed med 5 egne og et større antal chartrede oceangående skibe og 18 togtefartøjer samt 45 motorbåde.

Hoteldrift i Narssarssuak og Søndre Strømfjord.

Grønlands pengevæsen, der foruden seddeludstedelsen omfatter formidlingen af samtlige betalinger i Grønland og mellem Grønland og det øvrige Danmark indbyrdes, samt de grønlandske sparekasser, hvori der indestår godt 8 mill. kr., en fremgang på godt 3 mill. kr. siden Handelen overtog sparekasserne 1. januar 1953.

Grønlands postvæsen, der omfatter 600.000 forsendelser i 1955 mod 295.000 i 1950.

Alt i alt var balancen på Handelens driftsregnskab for 1954 123 mill. kr.

Forsyningstjenesten.

Ifølge loven om Den kgl. grønlandske Handel har Handelen »... til opgave at sikre Grønlands forsyning med forbrugsvarer og erhvervsredskaber og — eventuelt i forbindelse med private erhvervsdrivende — at aftage, forarbejde og eksportere grønlandske produkter.«

Lad os lige se lidt på omfanget af den første opgave: *forsyningstjenesten*. Det drejer sig om at forsyne et samfund på ca. 25.000 mennesker med alt til livets opretholdelse. Materialer til boliger og både, brændsel, levnedsmidler, beklædning, fangstredskaber o. s. v. Bortset fra et forbrug på stedet af fisk, kød fra søpattedyr og fuglevildt samt af kul fra Qudtligssat, skal alt transporteres fra København, en distance, der alene til Godthåb andrager 4.241 km.

25.000 mennesker svarer til en by på Helsingørs størrelse, men i Grønland er de fordelt på ca. 150 bopladser, hvoraf der er butikker i 13 byer i Vestgrønland, Thule i Nordgrønland og Angmagssalik og Scoresbysund i Østgrønland og ca. 60 udsteder og ca. 10 varedepoter på ganske små pladser, ialt henved 90 udsalgssteder — alene på Vestkysten fordelt over en distance på ca. 2000 km.

Der har i de sidste 10 år været både talt og skrevet umådelig meget om de fejl og undladelsessynder, som den danske virksomhed i Grønland både i fortid og i nutid menes at have på sin samvittighed. Der kan derfor

være grund til at begynde en redegørelse for målsætningen for den danske økonomiske politik på Grønland med at slå fast, at hvilke synder vore forfædre og vi selv end måtte have haft på samvittigheden, så har koloni-exploitering ikke været derimellem. Virksomheden har tværtimod i perioder været tabgivende og derfor i fare for at blive opgivet. Det religiøse, sociale og almenkulturelle arbejde har siddet i højsædet, og i hvert fald fra midten af forrige århundrede har det været en stiltiende målsætning at understøtte en jævnt fremadskridende kulturel og økonomisk udvikling i den grønlandske befolkning. I loven af 18. april 1925 om Grønlands styrelse hedder det udtrykkeligt »al handelsvirksomhed i Grønland skal have til formål at fremme den grønlandske befolknings økonomiske vilkår . . .«

Med hensyn til de midler, man ville stille til disposition for at nå dette mål, har man ikke en tilsvarende klar programerklæring, men rent faktisk gik man ud fra, at regnskabet vedrørende Grønland inclusive statens indtægter fra kryoliten så vidt muligt skulle balancere over en længere periode.

Hensynet til dette balancesynspunkt måtte nødvendigvis kræve den strengeste økonomi, både hvad angik vareudvalgets størrelse og butikernes indretning. Denne baggrund for vore forgængeres dispositioner er man vist ofte tilbøjelig til at glemme.

Tilstandene op til 1950 var karakteriseret af meget lave priser på såvel udhandling som indhandling, et yderst begrænset vareudvalg og utidsvarende butikker og lagre.

I 1948 var f. ex. udhandlingsprisen på rugmel 28 øre pr. kg og på margarine 1,25 kr. pr. kg, hvortil svarede en indhandlingspris på sløjet og rensket torsk, der lige var sat op fra 8 til 10 øre pr. kg, og en timeløn for løst ansatte arbejdere på 35 øre i timen. Altsammen priser, der ikke havde nogen forbindelse med noget prissystem i verden udenfor den økonomisk aflukkede enklave, Grønland.

Hovedparten af butikkerne i byerne var fra 50 til 100 år gamle, enkelte steder, som f. ex. i Upernavik, rene museumsstykker. Kun i 4 byer var butiksforholdene tilfredsstillende efter den daværende omsætning, ligesom butikkerne i disse byer kunne opvarmes.

I alle 54 udsteder var så godt som samtlige butikker uegnede til at deltage i en forøget omsætning, ligesom samtlige udstedsbutikker var uopvarmede. Ja, jeg sagde uopvarmede, og beder Dem tænke på de bestyrere og expedienter, der dagen igennem skulle expedere, afveje o. s. v. i f. ex. ÷ 30°. Man kan også sende en venlig tanke til de grønlændere, der ofte måtte vente nok så længe i butikken på, at det skulle blive deres tur til at blive expederet.

Kun i få byer havde man påbegyndt opførelsen af speciallagre til opbevaring af varer, der ikke tåler frost. Dette ville sige, at forsyningen til

befolkningen af frugt, grøntsager, konserver og flydende varer stort set kun kunne foregå i sommermånederne.

De færreste steder var butikks- og lagerbygningerne anbragt hensigtsmæssigt for hinanden. Mange lagerbygninger var primitive og ikke egnede til anvendelse af moderne mekaniske hjælpemidler til transport og vareanbringelse.

Hvilke forandringer er der på disse områder nu sket i de sidste 5 år?

Priserne er hævet. Pristallet for Grønland er fra april 1950 til januar 1956 steget med 47 %, medens indhandlingsprisen på torsk er steget fra 17 øre i 1950 til 34 øre, og timelønnen for løst ansatte arbejdere til kr. 2,27 for faglærte. Pris- og lønniveauet har altså nærmet sig det danske provinsniveau.

Vareudvalget er blevet udvidet med 1200 nye varer eller varekvaliteter, heraf 850 i Generaltaksten, der hermed er bragt op på at omfatte 2.121 varer og varekvaliteter i 1956. Dels har man indført nye vareområder som f. ex. møbler og fotografisager, dels har man skabt større variationer indenfor bestående — dette gælder både levnedsmiddel — og navnlig beklædningsområdet — ved at indføre bedre kvaliteter ved siden af de gamle, der ofte var af allerbilligste prisklasse. Denne udvidelse af varesortimentet har selv sagt i sig selv været bekostelig, men man har dermed tilsigtet ikke alene at højne det grønlandske levestandard, men også at fremelske nye behov og dermed animere til øget arbejdsindsats.

Under disse forhold — og selv sagt også påvirket af de mange danske, der har opholdt sig i Grønland i disse år — er udhandlingen gennem de grønlandske butikker vokset meget stærkt. Det sidste tal, Grønlandskommissionen kendte, fra finansåret 1947/48 på godt 7 mill. kr., var vokset til 19 mill. kr. i finansåret 1950/51 og har i de to sidste kalenderår været ca. 40 mill. kr.

Butikksforholdene er totalt ændrede i 4 byer, hvor man har bygget nyt fra grunden. I 5 andre byer er butikkerne væsentlig forbedrede.

I 8 byer er der opført tidssvarende bagerier.

I 8 byer opfylder lagerforholdene nu rimelige krav, medens der i de fem resterende byer endnu tiltrænges væsentlige forbedringer.

I de større udsteder, hvor produktionen er steget væsentligt, har man forsøgt enten at bringe butikksforholdene eller lagerforholdene i orden, alt efter hvilke forhold, der trængte mest. Kun på enkelte steder har man indtil nu nået at få bragt begge forhold i orden.

På mindre udsteder har man søgt de mest påtrængende mangler afhjulpne.

De samlede investeringer 1950—55 udgør for butikkerne 3 mill. kr., for pakhusene 7,3 mill. kr. og for bagerierne 1,9 mill. kr., altså tilsammen 12,2 mill. kr. eller godt 2,4 mill. kr. om året, et tal, der i forhold til virk-

somhedens omsætning vist vil forekomme de fleste beskedent, ikke mindst når der er tale om en opbygningsperiode.

Det mest omdiskuterede *økonomiske* problem i hele Grønlands historie har utvivlsomt været spørgsmålet: *monopol contra fri handel*.

Allerede i middelalderen i »nordbotiden« var handelen på Grønland monopoliseret og henlagt under de norske kongers fædebur. Danmarks handelsforbindelse med Grønland åbnedes 1636, og lige siden har med ujævne mellemrum monopolproblemet været gjort til genstand for megen diskussion, hvorunder dog måske deltagernes principielle stilling til plan-økonomi contra frihandel ofte har spillet en nok så stor rolle som kendskabet til de meget specielle grønlandske forhold.

Herom kan interesserede henvises til en meget righoldig og spændende litteratur, som vi dog på grund af tidnød vil springe over, lige indtil vi når frem til den store Grønlands-kommission 1948—50.

Denne tog — i modsætning til hvad de fleste vist i dag tror — i virkeligheden meget forsigtigt på dette store problem. Kommissionen er enig med sine mange forgængere i, at »det endelige mål« må være, at forsyningsmonopolet ophæves, men slutter sine »på den ene side — på den anden side« overvejelser med at sige: »På baggrund heraf har kommissionen ikke følt sig opfordret til at tage et standpunkt, der hviler på det ene eller andet princip, men har ment at burde tilrettelægge forholdene således, at der åbnes mulighed for en udvikling, som kan hvile på et selvbærende grundlag.«

For forsyningstjenestens vedkommende uddybes dette ved følgende udtalelse: »... at udviklingen i Grønland tilrettelægges således, at der i fremtiden åbnes mulighed for, at private grønlændere med tiden kan overtage Den kgl. grønlandske Handels butikker i Grønland og drive handelsvirksomheden for egen regning, f. ex. ved, at befolkningen overtager Den kgl. grønlandske Handels butikker på andelsbasis eller ved, at private opretter nye handelsvirksomheder. Yderligere stiller kommissionen forslag om, at disse private handelsvirksomheder får adgang til at gøre indkøb i Danmark efter frit valg hos de leverandører, der giver de bedste tilbud. Dog foreslås Den kgl. grønlandske Handels nuværende monopol på forsyningen af de grønlandske butikker opretholdt for de vigtigere almindelige forbrugsvarer, således at en regelmæssig forsyning med livsvigtige varer kan oprettholdes.« For at privat handel skulle kunne få indpas på Grønland »... stiller kommissionen forslag om, at man fremtidig principielt fastsætter priserne for udhandlingsvarer på grundlag af omkostningerne ved at fremskaffe varerne. Gennemførelsen af en sådan ordning skal dog ikke være til hinder for, at der fremdeles foretages en geografisk prisudligning, således at priserne er ens overalt i Grønland.«

Kommissionens forsigtige synspunkter blev imidlertid ikke fulgt af lov-

givningsmagten, thi ved Lov nr. 277 af 27. maj 1950 om udøvelse af erhverv i Grønland, der trådte i kraft 15. april 1951, gives der på yderst lempelige betingelser — dansk indfødsret, mindst 6 måneders fast bopæl i Grønland, 21 år m. v. og mod erlæggelse af 25 kr. — næringsbrev, der giver ret til udøvelse af selvstændig næringsvirksomhed indenfor handel, håndværk og industri.

Hermed er handelsmonopolet på Grønland efter over 300 års beståen ophævet, og Den kgl. grønlandske Handel henvist til at tage konkurrencen op med andre næringsdrivende. Ministeren for Grønland kan dog bestemme, at visse varer eller varegrupper kun kan indføres i Grønland gennem Handelen eller en anden af ministeren autoriseret importør. Hidtil er denne bestemmelse kun bragt i anvendelse for indførelse til Vestgrønland af spiritus, øl, vin, malt, cigaretter og cigaretpapir, på hvilke varer der er lagt forbrugsafgifter til fordel for den grønlandske landskasse.

Hvordan er det så gået i praksis i årene efter Grønlandskommissionen og lovene af 1950?

Først må det konstateres, at Grønlandskommissionens med styrke fremførte anbefaling af en prispolitik, hvorefter udhandlingsvarerne skulle sælges til priser, der gav fuld dækning for omkostningerne ved indkøb, transport og detaildistribution, ikke er fulgt.

Forsyningstjenesten giver stadig underskud, for kalenderåret 1954 7,5 mill. kr. Hvis Handelen skulle have fuld dækning gennem sine udhandlingspriser måtte disse og dermed det grønlandske prisniveau selv sagt ligge væsentligt over prisniveauet for det øvrige Danmark, nemlig så meget højere, at der blev dækning for transporten fra København til grønlandsk by, videretransporten til udstederne og for meromkostningerne ved den grønlandske detaildistribution i forhold til den danske. Disse sidste meromkostninger er ganske betydelige på grund af de store varelagre og dermed ringe omsætningshastighed, samt den beskedne omsætning ved mange udsteder. Omsætningshastigheden af varelageret er vel forbedret, men stadig under een, et tal der i sig selv ville være ødelæggende for en hvilken som helst erhvervsdrivende i det øvrige Danmark.

I stedet for at være væsentlig højere end i det øvrige Danmark er Handelens priser imidlertid lavere. En af Statistisk Departement i 1954 udarbejdet oversigt viser, at fødevarer lå 14 % og klæder 6 % lavere i Grønland end i det øvrige Danmark. Med udgangspunkt i det danske pristalsbudget skønnedes udgiftsniveauet på Grønland at ligge 12 % lavere.

Har man i Den kgl. grønlandske Handels ledelse da fuldstændig sat sig ud over Grønlandskommissionens anbefaling af en a'jourføring af prisniveauet?

Dette kan ikke siges. Tværtimod begyndte man efter en linie, der tilsigtede en gradvis a'jourføring. Sætter man det grønlandske pristal i april

1950 lig 100, blev dette ført op til 118 i 1951, 126 i 1952 og 138 i 1953, medens det tilsvarende danske pristal excl. skatter kun var steget til 118 i 1953. I disse år skete der altså virkelig en betydelig tilnærmelse mellem det grønlandske og danske prisniveau. Men i 1955 er det danske prisniveau steget væsentligt stærkere end det grønlandske, således at en totalsammenligning af perioden 1950—55 viser en stigning i prisniveauet på Grønland på 47 % mod en tilsvarende stigning i Danmark på 32 %. Altså vel en tilnærmelse, men væsentlig mindre end tilfældet var i 1953, og alt i alt kun af beskedent omfang.

Hvorfor har Handelens ledelse da ikke forhøjet udsalgspriserne mere end sket? Og hvorfor har man i særdeleshed ikke, da man blev klar over prisstigningerne i 1955, forhøjet generaltaksten — d. v. s. butikspriserne — meget klækkeligt for 1956?

Såfremt der skulle skaffes balance på forsyningstjenestens regnskab, skulle der altså indtjenes 7,5 mill. kr. mere i 1954 end sket. Dette udgør ca. 20 % af omsætningen. Hertil kommer den senere stigning i indkøbspriserne i Danmark og den stigning i lønudgifterne i Grønland, som selve forhøjelsen af udhandlingspriserne via pristalsreguleringen medfører. Hvad det endelige facit af dette regnestykke bliver, kan ikke siges, men hvis man nævner et tal på ca. 30 %, er dette vel ikke alt for usandsynligt.

Hvad ville der nu ske, hvis man i løbet af eet eller et par år hævede det grønlandske udgiftsniveau med et sådant spring?

For det første ville statsadministrationens, Handelens og den kommunale administrations lønninger og sociale udgifter på grund af pristalsreguleringer stige tilsvarende.

Dernæst vil de grønlandske erhverv, fiskeriet og fåreavlen, blive urentable. Der er periodevis mangel på arbejdskraft på Grønland, og erhvervene lever i en hård konkurrence om arbejdstilgangen med de pristalsregulerede indkomstarter. En væsentlig forhøjelse af udgiftsniveauet med pristalskompensation for grønlandske tjenestemænd, funktionærer, arbejdere og socialunderstøttede uden en nogenlunde tilsvarende forhøjelse af indhandlingspriserne for erhvervene ville medføre disses ødelæggelse — og dette turde vel være det slettest tænkeligt resultat af en økonomisk politik. En så væsentlig forhøjelse af udgiftsniveauet, som der her er tale om, kan altså kun gennemføres ved at indføre tilskud til erhvervene.

Konklusionen må altså blive, at det måske kan tænkes at afskaffe statens tilskud til forsyningstjenesten gennem forhøjelser af generaltakstens udhandlingspriser, men dette vil stort set ikke medføre nogen besparelse for det offentlige, idet andre konti på det grønlandske udgiftsregnskab vil stige tilsvarende.

Reelt kan underskuddet kun bringes ud af verden gennem rationaliseringsbesparelser i Handelens drift og ved prisforhøjelser, der muliggøres af

stigninger i de grønlandske erhvervs produktivitet. Der er i de 5 år indvundet betydelige rationaliseringsgevinster på såvel besejlingen som driften af de grønlandske lagre og butikker, og det var en overgang forhåbningen hos Handelens ledelse, at rationaliseringen i forbindelse med årlige moderate prisforhøjelser samt det forholdsvis stabile danske prisniveau i årene 51—54 skulle bringe Grønlandskommissionens prispolitiske mål indenfor rækkevidde. Den seneste prisudvikling har imidlertid forskertset denne forhåbning.

Medvirkende til den førte moderate prispolitik har det også været, at man fra det grønlandske landsråds side og fra den grønlandske repræsentation i Den kgl. grønlandske Handels ledelse var modstander af radikale prisstigninger. De fremførte argumenter svarer til inflationsbekymringer overalt i verden, at voldsomme prisstigninger over kort tid kan medføre social uro, og at en hastig faldende pengeværdi kan svække arbejdsindsats og opsparing.

Når Grønlandskommissionen var så ivrig for en udjævnende prispolitik, var dette i væsentlig grad for at støtte muligheden for gradvis indførelse af privat handel, idet kommissionen mente, at en sådan prispolitik var en nødvendig forudsætning for en privat handels opståen.

Heri har Grønlandskommissionen ikke haft ret.

Der er til dato udfærdiget 107 næringsbreve i Vestgrønland, heraf 68 som handlende. Disse 68 er næsten alle bosat i byerne, 42 alene i byerne Julianehåb, Godthåb og Frederikshåb. Den private handel har i dag en omsætning, der skønnes at ligge på ca. 4 mill. kr., altså ca. 10 % af Den kgl. Handels omsætning. De varer, den private handel fortrinsvis omsætter er slikvarer, hvoraf den private omsætning vides at udgøre 35 tons årligt, galanterivarer, øl, vin, spiritus, tobak samt manufakturvarer.

Den private handel udvælger sig ganske naturligt omsætningsområder, hvor Den kgl. Handel ifølge sin velfærdsbestemte prispolitik beregner sig forholdsvis høje avancer, og områder, hvor selve det at kunne få varer udenfor Handelens velkendte sortiment — det at kunne være noget for sig selv — er så attraktivt, at det prismæssige træder i baggrunden.

Størsteparten af den private omsætning samler sig hos ganske få handlende, der må antages at have et særdeles godt udbytte af deres virksomhed, i hvilken forbindelse jeg erindrer om, at det er skattefrit at tjene penge på Grønland.

Alle handlende med omsætning af betydning er indvandrede danskere.

Hvorledes påvirker nu denne opdukkende privatkonkurrence Den kgl. grønlandske Handel, der ifølge lovens bud stadig har det fulde ansvar for Grønlands forsyninger?

Først kan det slås fast, at den private handel ikke på noget punkt har

betydet nogen besparende aflastning for Den kgl. grønlandske Handel, hverken geografisk eller udvalgmæssigt.

Den private handel har samlet sig i byerne, særlig de største, medens man ikke har gjort noget alvorligt forsøg i udstederne.

Den private handel handler stort set med de samme varesorter, særlig indenfor kolonialbranchen, som Den kgl. grønlandske Handel. Hvis den private handel havde specialiseret sig på visse områder, som f. ex. møbler og boligudstyr, isenkram og fangstredskaber eller manufaktur, kunne Den kgl. grønlandske Handel have trukket sig tilbage fra det pågældende vareområde i den valgte by, idet man samtidig vel ville have givet den advarsel, at hvis situationen prismæssigt blev misbrugt, forbeholdt man sig atter at tage det pågældende vareområde op. Men forsøg i denne retning er endnu ikke gjort.

Dernæst må den private handels konkurrence nødvendigvis i det lange løb påvirke Den kgl. Handels prispolitik. Af velfærdspolitiske grunde har man hidtil fortsat den fra monopolets tid nedarvede avancediskriminering, hvorved man begunstiger forbruget af de for folkesundheden nødvendigste levnedsmidler, hensigtsmæssig beklædning og fangstredskaber, medens f. ex. indexet for spiritus, tobak m. v. fra april 1950 til januar 1956 er steget 117 %.

En sådan prispolitik er i længden kun gennemførlig for et monopol, og Den kgl. grønlandske Handel står derfor overfor nødvendigheden af at forhøje avancerne på livs- og erhvervsnødvendige varer og til gengæld vise tilbageholdenhed overfor det mere luksusbetonede forbrug. En sådan prispolitik vil næppe vække glæde på Grønland, men den er en klar konsekvens af den af lovgivningsmagten valgte næringspolitiske linie.

På et andet lige så vigtigt prispolitisk område bringer den fri konkurrence også den nedarvede traditionelle linie i fare. Det er med hensyn til at fastholde ens priser i hele Grønland. Det har gennem Den kgl. Handels lange historie været sådan, at generaltaksten gjaldt uændret overalt i Grønland. Priserne er de samme i Vestgrønland som i Østgrønland og i Thule, de er de samme i det mindste og fjerneste udsted som i Godthåb. Det er uden videre klart, at det samme ikke gælder for omkostningerne. Transporten fra byerne til udstederne er meget kostbar og driften af fjerne butikker med lille omsætning og lav omsætningshastighed ligeledes.

At ændre dette princip vil imidlertid medføre væsentlige ulemper.

For det første administrativt. Disse lod sig dog vel overvinde ved at lade generaltaksten gælde byerne i Vestgrønland og så fastsætte procenttillæg for udhandlingsvarer for Nord- og Østgrønland og for udsteder i forskellige zoner. Dette måtte vel så iøvrigt medføre indførelsen af stedtillæg i løn- og socialhjælpsystemet med modsat fortegn af det, der kendes i Danmark.

Værre end de administrative besværligheder ville det imidlertid være, at en sådan diskriminering af generaltaksten ville ramme de fattigste, og værst

af alt at den ganske særlig ville ramme fiskere og fangere og derfor ned-sætte produktionen.

Den psykologiske virkning af et brud med enhedspriserne ville sikkert blive yderst ugunstig.

Også udenfor prispolitiken vil Den kgl. Handel kunne påvirkes af konkurren-
cenen. Jeg tænker her i særdeleshed på spørgsmålet om kreditgivning. Indtil dette øjeblik er der i Handelens butikker kun solgt mod kontant. Det er min overbevisning, at grønlænderne ikke er gået glip af noget ved at undvære den del af den vesteuropæisk-amerikanske civilisations velsignelser, der hedder kontosalg og afbetalingskøb. Hertil kommer, at Handelens administrationsomkostninger vil stige klækkeligt, hvis sådanne kreditordninger skal indføres.

I øjeblikket er private handlende imidlertid begyndt at indføre kredit på konsumvarer. Hvordan denne udvikling vil forløbe, lader sig i øjeblikket næppe overse.

Grønlandskommissionen beskæftigede sig som allerede nævnt med spørgs-
målet om grønlændernes egen overtagelse af Den kgl. grønlandske Handels butikker.

På dette område er der i den forløbne tid intet sket. Kommissionens opfattelse af Den kgl. grønlandske Handel som værende en slags virksomhed i likvidation har hidtil intet steds vist sig at holde stik.

Fra Handelens side har man i overensstemmelse med kommissionens be-
tænkning ved flere lejligheder erklæret, at hvis en betydende kreds af grønlændere i en by, på et udsted eller i et helt distrikt ønskede at overtage hele vareforsyningen og dermed butik og lagre for i fællesskab at drive dem som brugsforening eller på anden måde, ville man være yderst positivt indstillet heroverfor og yde sin bedste medvirken til, at forsøg af denne art kom i gang.

Sådanne ønsker er imidlertid ikke fremkommet. Dette kan have flere årsager.

Forsyningstjenestens underskud kan have skræmt, men dette behøver ikke at virke prohibitivt, idet man kan tænke sig at indføre engros priser, der udledt fra generaltaksten ville give en rimelig detailavance.

De store beløb, der er investeret i Handelens anlæg og lagre, kan også på forhånd have hæmmet initiativet. Heller ikke kapitalkravet skulle dog være afgørende. En grønlandsk andelsvirksomhed ville kunne bo til leje i Handelens bygninger, og ingen har krævet, at lageret betales kontant ved overdragelsen.

Mere end disse betænkeligheder tror jeg dog, det har gjort sig gældende, at det pionér-initiativ og den kapitalkraft, der har været til disposition i den grønlandske befolkning, har rettet sig mod erhvervene og fortrinsvis

fiskeriet, og at der ikke har været kræfter til samtidig at søge at tage forbrugerorganisationen op på selvstændigt grundlag.

Man kan vel næppe antage, at der rent indkøbs- og driftsøkonomisk ville være de store besparelser at hente hjem for grønlænderne ved at overtage nogle af Handelens butikker. Når jeg alligevel ønsker, at forsøget måtte blive gjort i en ikke for fjern fremtid, er det hovedsagelig på grund af den opdragende side af sagen. Jeg må tilstå, at jeg tillægger det virkelig betydning for grønlændernes forståelse af økonomiske problemer og udvikling til forretningsmæssig selvstændighed, om der skete noget på dette område. Jeg tror ligeledes, Handelen ville kunne få værdifulde erfaringer — ikke mindst af kundepsykologisk art — ved at følge, hvorledes grønlænderne, når de handlede på eget økonomisk ansvar, ville lede og drive en butik.

Selv om en sådan begyndende overgang til grønlandsk selveje stedse har forekommet mig ønskelig, har jeg næret ængstelse for at forcere udviklingen. Det havde formentlig ikke været vanskeligt fra dansk side at tilrettelægge og organisere en sådan forsøgsoverdragelse på et egnet sted. Men det havde næppe været rigtigt. Der må først opstå et ægte og grundfæstet ønske hos stedets befolkning om selv at vove trøjen for til gengæld at vinde selvstændigheden. Indtil dette sker, må vi vente. Men når ønsket virkelig er der, skal vi passe vel på, at det ikke drukner i betæneligheder og omsvøb, men får al mulig medvind, selv om der skal lidt uortodokse metoder til.

Inden vi forlader forsyningstjenesten, kunne det måske være af interesse lige at rekapitulere, hvorledes det er gået Grønlandskommissionens forslag på dette område.

På næringsrettens område tilrådede kommissionen at gå frem med forsigtighed og bevare et vist monopol for de mest livsnødvendige varer.

Man indførte fuldstændig næringsfrihed uden at stille krav om butiksindretning eller give sundhedsforskrifter.

Kommissionen forudså grønlændernes gradvise overtagelse af Den kgl. grønlandske Handels butikker. Der er intet sket i så henseende; derimod har indvandrede danskere nedsat sig i de større byer jævnsides med Handelen.

Kommissionen anbefalede stærkt en a'jourførende prispolitik på ren omkostningsbasis. Der har kun været tilløb i denne retning.

Jeg nærer den største respekt for Grønlandskommissionens arbejde. Både det kortlæggende og det nyskabende. Ikke mindst for den imponerende hurtighed, hvormed det blev gennemført. Men det har altså endnu engang vist sig, at det er et utaknemmeligt hverv at skulle skue ind i fremtiden.

De grønlandske erhverv.

Enhver foredragsholder med respekt for sig selv plejer at begynde afsnittet om de grønlandske erhverv med en lovprisning af sælfangstens romantik

og kajakteknikens elegante effektivitet. Jeg deler disse synspunkter, men vil af tidsmæssige grunde lade dem ligge og henvise interesserede til etnografisk museums fortrinlige grønlandssamling, der vist er det eneste sted, hvor man i dag kan se en konebåd, ligesom der er mange steder i Sydgrønland, hvor der ikke i dag er chance for at se en kajak, og hvor ingen behersker kajaktekniken, ikke engang som fritidssport.

I dag er fiskeriet, først og fremmest efter torsk og havkat, det dominerende erhverv i Grønland med en indhandling i 1955 på ca. 6,2 mill. kr., dernæst kommer fangsten med indhandling af skind af sæl, ræv og bjørn samt af spæk på ca. 1,3 mill. kr og på tredjepladsen fåreavl i Sydgrønland med 300.000 kr.

Grønlandskommissionen stillede store forventninger til et kommende privat dansk initiativs betydning for ophjælpsningen af det grønlandske erhvervs- liv, i særdeleshed hos hovederhvervet: fiskeriet. Betænkningen siger herom: »Fordelen ved dansk privat økonomisk virksomhed i Grønland vil blive, at der derved tilføres landet teknisk og kommerciel sagkundskab med direkte økonomisk interesse i stor produktion og dermed øget levestandard i Grønland og med mulighed for uafhængige forretningsmæssige dispositioner på eget økonomisk ansvar. Tillige kan den private danske erhvervs- virksomhed give den grønlandske befolkning muligheder for at træde i normal forbindelse med omverdenen. Disse betragtninger fører til, at der må gives private danske erhvervsdrivende adgang til at deltage i det grønlandske økonomiske liv.«

Tilliden til det private initiativ var således ubegrænset; Grønlands erhvervsmæssige fremtid skulle stå i den private foretagsomheds tegn.

I overensstemmelse hermed blev der ved loven om erhvervsudøvelse i Grønland givet fri adgang til deltagelse i alle erhverv med den ene begrænsning, at man af hensyn til muligheden for en konjunkturudjævning bestemte, at al eksport fra Grønland skulle foregå gennem en central grønlandsk salgsorganisation eller fra eksportvirksomheder, der mod en afgift til konjunkturudligningsfonden opnår Den kgl. grønlandske Handels tilladelse til at foretage eksportsalg udenom salgsorganisationen.

Siden ikrafttrædelsen af loven om udøvelse af erhverv i Grønland har Handelen ialt modtaget 14 andragender om tilladelse til at foretage eksportsalg udenom salgsorganisationen. Af disse er 9 imødekommet og 5 afslået. Ved afgørelsen har man lagt vægt på, om ansøgerne måtte antages at være i stand til at tilvejebringe en produktion af nogenlunde antagelig størrelse og kvalitet, samt om de var kvalificerede til selv på forsvarlig måde at varetage eksporten. Det har endvidere været ledelsens opfattelse, at det ville kunne blive til stor skade for de grønlandske fiskere, hvis eksporten blev splittet op på et stort antal små eksportører, der ved indbyrdes konkurrence

på salgsmarkederne og uheldige salgsmetoder kunne skade helhedsinteresserne.

Der er i dag 5 private virksomheder, der beskæftiger sig med eksport af grønlandske fiskeriprodukter. Tre af disse er færøske, og kun to har hjemsted i det egentlige Danmark. Disse fem virksomheders afgifter til konjunkturudligningsfonden i 1953 udgjorde 96.700 kr. Samme år indbetalte Den kgl. grønlandske Handel 1.347.000 kr., hvilket vil sige, at de private virksomheder i dette år bidrog med 6,7 % og Handelen med 93,3 % af fondens indtægter.

Hvorledes er det i øvrigt gået det private danske initiativ i det grønlandske produktionsliv efter 1950?

Allerede i 1948 var nogle danske fiskere, til dels med statsstøtte, gået i gang med at udnytte de grønlandske fiskemuligheder. 1950—52 blev der gjort flere private forsøg både med langlinefiskeri og med bundgarn. Til trods for at adskillige gik til opgaven både med energi og med trang til at øve en pionérgerning, og selv om der i særdeleshed i bundgarnsforsøgene blev investeret ret store beløb, er alle disse forsøg mislykkedes. Det har i intet tilfælde vist sig muligt for de pågældende initiativtagere at opnå basis for en tålelig eksistens, og de fleste har givet op med betydelige tab.

Uden hensyn til ønsketænkning må man således gøre op, at det hårde og lunefulde klima og de vekslende fiskeforekomster gør investeringer på ren privatøkonomisk basis i det grønlandske fiskeri til stærkt risikobehæftede foretagender.

Det mest storstilede forsøg blev gjort af Det grønlandske Fiskeri-Kompagni A/S, der oprettedes i 1948 med en aktiekapital på 2 mill. kr., senere af den danske stat gennem den grønlandske erhvervslånefond udvidet med et tilsvarende beløb til 4 mill. kr. Kompagniet udrustede fryseskibet »Greenland«, etablerede en større fiskeristation i Tovkussaq, fryserier i Handelens bygninger i Sukkertoppen og Christianshåb samt i en nyopført træbarak i Egedesminde. I årene indtil 1952 søgte Kompagniet at oparbejde en produktion af frosne fisk og rejer, uden at det økonomiske resultat blev tilfredsstillende. Da Kompagniet havde tabt en væsentlig del af aktiekapitalen, overtog Handelen på forpagtningsbasis Kompagniets anlæg på Grønland, og dette overtog salget i USA af Handelens produktion af frossen fisk.

I modsætning til Grønlandskommissionens tanke er det således næsten udelukkende kommet til at påhvile Den kgl. grønlandske Handel at støtte og videreudvikle fiskeriet i Grønland på grundlag af den grønlandske fiskers egen indsats.

Hvorledes var nu tilstanden på dette område i 1950?

I årene efter 1920 var der langs Grønlands vestkyst konstateret ret betydelige forekomster af torsk. Fra slutningen af tyverne kan man påregne, at der har fundet regelmæssigt fiskeri sted. Indhandlingen opgives i 1930

at have været ca. 8.000 tons og i 1948 12.000 tons sløjet fisk. Hovedparten af denne fisk blev omdannet til saltfisk, medens en mindre del blev ophængt til tørfisk.

Til modtagelsen og behandlingen af denne fisk opførtes der i årene omkring 1930 og senere fiskehuse i alle byer og flertallet af udsteder. Med de pengemidler, Grønlands styrelse dengang rådede over, måtte fiskehusene nødvendigvis blive primitive. Fisken blev i de fleste tilfælde landet på klipperne eller på primitive pontonbroer på petroleumstønder. Ved Holsteinsborg indhandlede man rejer til konservering og i et kortere tidsrum helleflynder til henkogning. Dette var produktionsapparatet, da Handelen overtog det.

I de forløbne 5 år har man først og fremmest søgt at udvide og forbedre de fiskehuse, der lå i byer og udsteder, der havde stabile fiskeforekomster. Man har lagt vægt på at forbedre landingsforholdene, således at fiskerne ikke sinkes unødigt ved afleveringen af fangsten, og fiskenes kvalitet ikke tager skade ved kastning o. lign.

Fiskehusene i Nanortalik, Julianehåb, Frederikshåb, Sukkertoppen og Egedesminde er nu tilfredsstillende for så vidt angår modtagelse af fisk og fremstilling af saltfisk.

For udstedernes vedkommende har man fortrinsvis valgt en række udsteder i distrikterne fra syd til og med Egedesminde distrikt, hvor man skønnede, at fiskeri af betydning kunne gennemføres. I denne forbindelse skal oplyses, at af en indhandling i 1955 på 12.225 tons sløjet og rensset fisk hidrørte kun 365 tons fra distrikterne nord for Egedesminde.

Til investeringer i fiskehuse er der i femåret anvendt 3,3 mill. kr.

Medens fremstillingen af saltfisk og gode traditioner for denne fisks rengøring og behandling således var skabt før 1950, har man i femåret efter denne tid nyopført en række industrianlæg.

Først og fremmest har man lagt vægt på produktionen af frosne fiskefilet'er af torsk og havkat. Eksporten af denne vare nåede i 1955 op på 3 mill. lbs., det var en stigning på 1 mill. lbs. i forhold til 1954. Hovedproduktionen foregår i Sukkertoppen, hvor man har udbygget det fra Fiskeri-Kompagniet overtagne anlæg, således at der i dag kan oparbejdes 30 til 40 tons råfisk pr. døgn til frysning. Til anlægget er knyttet en fiskemelsfabrik. Endvidere drives fryserianlæg i Julianehåb og Egedesminde. I Christianshåb nord for det egentlige torskefiskeri har man søgt at udnytte det fra Fiskeri-Kompagniet overtagne fryseri til produktion af frossen hellefisk og frosne rejer.

I Christianshåbs tidligere kulhus har man oprettet en rejehermetikfabrik med en produktion på ca. 500.000 dåser om året. Denne virksomhed er både teknisk og økonomisk tilfredsstillende, til trods for at man i sæsonen må

indføre kvindelig arbejdskraft fra andre byer og sørge for indkvarterings- og bospisningsmuligheder.

Endelig fremstilledes i 1955 360.000 dåser rejer og 25 tons rejemel på konservesfabrik i Narssaq.

Investeringerne i de nævnte industrianlæg har i femåret udgjort 3,6 mill. kr. Hertil kommer den fra Fiskeri-Kompagniet overtagne station Tovkussaq, der ved overtagelsen var opgjort til en værdi af 1,5 mill. kr. Nogle af stationens bygninger er flyttet, og det resterende anlæg anvendes til hvalstation for Handelens hvalfanger »Sonja Kaligtok«.

Samtidig med disse investeringer i forbedringer af fiskehusene og nyoprettelse af en fiskeindustri har Handelen ført en prispolitik, der tog sigte på at fremme interessen for fiskerierhvervet mest muligt. I 1950 var generaltakstens indhandlingspris for sløjet og rensset torsk i første sortering 17 øre pr. kg. Denne pris blev i 1951 forhøjet til 18 øre, 1952 til 22 øre, 1954 til 25 øre og 1955 til 34 øre. Der er altså i femåret sket en prisforhøjelse på 100 % eller i realiteten mere, da sortimentsbestemmelserne samtidig er blevet ændret, således at der modtages fisk af mindre størrelse end tidligere. Alene fra 1954 til 1955 skete en prisforhøjelse på 33 %.

Endelig ydes der af det offentlige lån på meget favorable vilkår til anskaffelser.

I henhold til bekendtgørelse af 6. juni 1953 kan der ydes lån på op til 90 % af leveringsprisen for større motorbåde og 20 % tilskud indenfor denne lånegrænse. Lånene forrentes med 4 % og afdrages over højst 15 år. Siden støtteordningens ikrafttræden 1953 og indtil 1. august 1955 er der ialt ydet ca. 225 lån til et samlet beløb på ca. 2 mill. kr. Antallet af motorbåde, der anvendes i fiskeriet, oplyses i 1950 at have været 363 mod 486 i 1954 og 471 i 1955.

Hvilke resultater i fiskeri og indhandling har nu disse anstrengelser i investeringer, indhandlingspriser og støttelån sat sig?

Desværre ikke alt for opmuntrende.

Tallene for indhandling af sløjet og rensset torsk i de 6 år 1950—55 har været følgende:

1950	13.000 tons
1951	11.200 »
1952	11.600 »
1953	12.600 »
1954	11.500 »
1955	12.500 »

I særdeleshed følte det som en skuffelse, at den meget betydelige prisforhøjelse 1954/55 ikke satte sig større spor i produktionen end 1.000 tons.

Der har særlig været fremgang for Frederikshåb og Godthåb distrikter, medens fiskeriet i de nordligste distrikter har været på konstant tilbagegang

gennem hele 6-års-perioden. Således var f. ex. indhandlingen i Jakobshavn 1950 473 tons og 1955 87 tons og i Umanak 40 tons i 1950 mod 3 tons i 1955.

Samtidig med resultaterne for torskefiskeriet må det dog fremhæves, at fiskeriet efter havkat og rejer har fået stigende betydning.

Op til 1951 indhandlede ingen havkat. Derefter var indhandlingen af strubeskåren fisk:

1952	126 tons
1953	1.987 »
1954	2.500 »
1955	3.400 »

Havkatfiskeriet har altså hermed fået en virkelig selvstændig betydning. Af det indhandlede kvantum er der i 1955 fremstillet 690 tons filetter, der eksporteredes til USA til acceptable priser.

Af rejer indhandlede i 1950 24 tons, medens indhandlingen i 1954 og 1955 var henholdsvis 388 og 565 tons.

Skal man søge at gøre fiskeriets mængdemæssige resultater op under eet for torsk, havkat, rejer og hellefisk, synes det berettiget at anslå stigningen fra 1950—55 til godt 33 %.

Men hvad er nu årsagerne til torskefiskeriets stagnation?

For Sukkertoppen distrikt er det klart, at torskefiskeriets stagnation skyldes, at der nu fiskes efter anden fisk, fortrinsvis havkat. Men for det øvrige land?

Mange forskellige hypoteser har været nævnt i denne forbindelse.

Der har for det første næsten hvert år været klaget over de klimatiske forhold: kulde, megen is, storme.

En del epidemier med tilhørende karantæneafspærringer, således mæslinger i 1955, har også spillet ind.

Om begge disse forhold må man dog vist have lov at mene, at når de optræder konstant igennem 5 år, er det vanskeligt at betragte dem som rene undtagelses- eller eengangsfænomener.

Værre er det, at selve torskeforekomsterne ved de grønlandske kyster og i fjordene synes at være i aftagende, hvorom jeg kan henvise interesserede til dr. phil. Poul Hansens undersøgelser.

Jeg skal ikke gøre mig til dommer over disse forskellige opfattelser. Det synes imidlertid som om, at selve overgangsprocessen i det grønlandske samfund i disse 5 år ikke har været en gunstig baggrund for arbejdsindsatsen i det meget krævende erhverv, som fiskeriet er. Der har været knaphed på arbejdskraft, og mange forskellige aktiviteter og adspredelser har konkurreret om tiden.

Efterhånden som de sociale tilstande forbedres — og det gør de jo heldigvis i stærkt tempo — så må nødvendigvis sygdomsbekæmpelsen, bedre bolig- og ernæringsforhold, bedre undervisning o. s. v. sætte sig spor i øget

arbejdsevne. Når endvidere de uro- og splittelsestendenser, som en overgangstid nødvendigvis medfører, atter har lagt sig, og de nye tilstande er blevet de tilvante, må produktionen også antages at få bedre kår.

Spørgsmålet må følges med den allerstørste agtpågivenhed, for intet problem er vel større i dag i Grønland. Af produktionen — og af denne alene — må det nødvendigvis afhænge, om den grønlandske befolkning ved egne kræfter skal kunne fastholde et leveniveau på højde med det, der gælder for vesteuropæiske fiskerbefolkninger. Fra Danmark kan vi støtte og hjælpe økonomisk, teknisk og uddannelsesmæssigt — og jeg siger ikke, at vi ikke kan gøre mere, end der hidtil er gjort — men det må til syvende og sidst bero på den grønlandske fiskers arbejdsindsats, om vi i fællesskab skal nærme os målet.

Fåreavlen drives så godt som udelukkende i Julianehåb distrikt. Bestanden var i 1948 oppe på 22.000 får, men i den meget hårde vinter 1948—49, hvor fåreholderne ikke havde fået samlet tilstrækkeligt vinterfoder til en katastrofesituation, halveredes bestanden. Efterhånden er antallet af får atter vokset til 21.000 i 1954.

På slagteriet i Narssak slagtedes i 1955 8.300 stk. får og lam. 5.500 konsumeredes i fersk tilstand og som konserver i Grønland, resten eksporteredes til det øvrige Danmark i særdeleshed til Færøerne.

Medens forsyningstjenesten drives for den danske statskasses regning, administreres indhandlingen, behandlingen og eksporten af de grønlandske produkter alene til fordel for de grønlandske producenter. Staten ejer produktionsanlægene, der stilles til rådighed for de grønlandske producenter mod forrentning og afskrivning, der beløber sig til ca. 1½ mill. kr. årligt. Trods dette har virksomheden i intet år givet underskud. Overskuddene henlægges til den grønlandske konjunkturudligningsfond, der ved udgangen af 1954 androg 4.084.000 kr.

Konjunkturudligningsfonden, hvis statutter er af 9. januar 1952, administreres af Den kgl. grønlandske Handel. Fondens bestyrelse er den samme som Handels styrelsesråd. Fonden er oprettet i erkendelse af, at det grønlandske erhvervsliv er et af de mest konjunkturfølsomme i verden, og dens midler skal anvendes til at afbøde prisfald under nedgangskonjunkturer. Fonden er i princippet en interessant nationaløkonomisk nydannelse, der dog har fortilfælde flere steder, således f. ex. i Norge. Fonden har imidlertid siden sin oprettelse ikke været ude for udbetalinger, da konjunkturerne for fisk og fiskeprodukter har været gode. Man må inderlig håbe, at fonden får mulighed for at vokse sig stor og stærk, inden den skal stå sin prøve som udjævner af en konjunkturedgang. En kortere tids prisfald vil fonden allerede i dag kunne klare. Hvis der derimod skulle komme flere års dårlige priser, eller hvis det grønlandske omkostningsniveau skulle stige yderligere uden tilsvarende stigninger i fiskepriserne på verdens-

markedet, vil statskassen få valget mellem enten at yde tilskud til fiskeriet eller se dette gå til grunde og give tilskudet i form af sociale understøttelser. Der er i dag kun en yderst beskedne margin mellem den nuværende tilstand, hvor det grønlandske produktionsliv som en helhed hviler i sig selv, og en på tilskud og pristal baseret og i alle detaljer reguleret planøkonomi.

Lad os til slut prøve at trække hovedpunkterne op for, hvad der i disse 5 år er udrettet — og hvad der endnu ikke er nået.

Der er opbygget en ny organisation, hvor i modsætning til tidligere indkøbs- og salgsvirksomheden i København, transportvæsenet til og fra Grønland, forsyningstjenesten og produktionsvirksomheden på Grønland samt penge- og postvæsenet er samlet i een virksomhed og under een ledelse.

Denne ledelse administrerer indtil videre tillige de nyoprettede organer, den grønlandske salgsorganisation og den grønlandske konjunkturudligningsfond.

Som det dispositions-mæssige grundlag for hele denne virksomhed er fra grunden nyskabt et moderne bogholderi- og regnskabsvæsen.

Forretningsmæssige principper svarende til, hvad der er gældende indenfor velledelede private erhvervsvirksomheder, er lagt til grund for indkøbs- og exportvirksomheden og samtlige driftsomkostninger.

Derimod ledes forsyningstjenesten i såvel spørgsmålet om butikkers opretholdelse og placering som i problemerne vedrørende vareudvalg og prispolitik mere efter velfærdsmæssige hensyn overfor den grønlandske befolkning end forretningsmæssige synspunkter.

For det grønlandske produktionslivs vedkommende er hovedvægten mere lagt på en ophjælpning og udvikling over længere sigt, end på den størst mulige øjeblikkelige rentabilitet. Opretholdelsen af produktionssteder og produktionsgrene, der hverken er — eller har rimelig udsigt til at blive — rentable, har dog i et vist omfang været nødvendige, da stedets befolkning ellers var blevet henvist til lediggang og socialhjælp. Antallet af beboede steder er dog siden 1948 faldet med 42.

Gennem forbedringer af fiskehuse og oprettelse af industrianlæg har fiskerne fået væsentlig forbedrede muligheder for at afhænde deres fangst til lønnende priser. Stagnation i den indhandlede torskemængde er dog et mørkt punkt i dette billede.

Forsyningstjenesten er reformeret såvel med hensyn til vareudvalg som butiksindretning og kundebetjening, således at den i hvert fald i byerne tilfredsstillende rimelige krav, medens specialiteter selv sagt fortsat må indføres fra København.

Overfor private danske erhvervsdrivende, der har ønsket at gøre en indsats i det grønlandske produktionsliv, har man efter evne søgt at vejlede og støtte både hvad angår rådgivning om de specielle grønlandske forhold,

hjælp til mest hensigtsmæssig placering og transport og meddelelse af exporttilladelse. Det skal dog indrømmes, at man på dette område hidtil ikke har indhøstet så opmuntrende erfaringer, at det for tiden er berettiget at løbe an på, at privat dansk initiativ i væsentlig grad vil forbedre de grønlandske erhvervsmuligheder, endsige være villig til at løbe risikoen for at åbne nye og uprøvede veje.

Må jeg til slut have lov at sige et par ord om selve dette at være med i Grønlandsarbejdet. Det føles som en berigelse alene at have set dette store, egenartede og sært betagende land. Selv om mit personlige kendskab til den grønlandske befolkning er ringe, giver det dog en følelse af varm taknemlighed at have fået lejlighed til som læg medarbejder at være med i det opbygningsarbejde, der siden 1950 er foregået — og stadig i mange år vil foregå — til gavn for denne befolkningsgruppe. Alle vi, der interesserer os for og lever med i Grønlandsarbejdet har den helt naturlige forpligtelse først og fremmest at søge at støtte de mænd og kvinder fra Grønland og Danmark, der har valgt denne opgave som livsgerning, og som lægger al deres tid og kraft deri.

Det forekommer mig, at de ofte har for ublide kår. Den offentlige kritik er en nødvendighed i et demokratisk samfund. Den er nødvendig for at vedligeholde offentlighedens og dermed den bevilgende lovgivnings interesse. Den kan afsløre fejl og påpege perspektiver i udviklingen, som den, der går i det daglige arbejde, måske vanskeligere har mulighed for at gøre op. Men jeg synes, at kritikken af Grønlandsarbejdet ofte har haft et indhold, der sagligt er for slet underbygget, og en form, der er unødigt sårende. Hvis det kommer dertil, at egnede mænd undgår eller forlader Grønlandsarbejdet, fordi kritikken kaster med mere smuds, end de finder at kunne tage imod, da gør en sådan kritik langt mere skade end gavn. Hvis man derimod vel bliver på sin post, men vogter sig for at tage noget initiativ, der kan exponere sin ophavsmand, da er resultatet endnu værre. Jeg sigter ikke efter utopiske tilstande i den offentlige debat, men vi skulle gerne nå dertil, at en medarbejder, der har valgt Grønlandsarbejdet som livsgerning, ikke på forhånd er mere udsat for ubeføjede angreb eller ringeagtende omtale end enhver anden, der er beskæftiget ved offentlig virksomhed. Thi det er på disse medarbejderes indsats, at Grønlands fremtid bygges op.